

MİKAYIL MÜŞFİQİN POEMALARINDA AŞIQ OBRAZI

Nərmin Tərhan qızı Həsənova

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

E-mail: nrnm2294@gmail.com

Qüdrətli şair Mikayıl Müşfiqin folklor janrına olan marağın nəticəsidir ki, "Sındırılan saz" və "Yeddi aşiq" poemalarında aşiq obrazına da yer ayırmışdır. Ümumiyyətlə, M.Müşfiqin şeirləri istər forma baxımından, istərsə də ifadə tərzilə aşiq şeiri ilə yaxından səsləşir. M.Müşfiq poetik ənənəni təkrarlamadan orijinal əsərlər yaratmışdır. Şübhəsiz, 30-cu illərin siyasi-ideoloji sistemi bu əsərlərə də təsirsiz ötüşməmişdir. Şairin xalq təbiətinin dövrün siyasi-ideoloji iqliminin təsiri altında olduğu hər iki əsərdə də aşiq şəkildə hiss olunur. Bu mənada M.Müşfiq hər iki poemada aşiq obrazı vasitəsilə yeni quruluşun əlamətlərini sərgiləmişdir. Məqalədə hər iki poemanın təhlilinə yer verilmişdir. Poemaların hər birində sovet quruluşunun, sosializm əlamətlərinin epik mətnə yeridilməsində aşiq obrazının rolu müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: M.Müşfiq, poema, sinkretik, aşiq, saz, informativ yük.

GİRİŞ

Misilsiz sənətkar Mikayıl Müşfiq (1908-1938) qısa ömür ərzində ərsəyə gətirdiyi zəngin yaradıcılığında yüksək sənətkarlıq qüdrəti sərgiləmişdir. Akademik İsa Həbibbəyli belə qeyd edir: "M.Müşfiq XX əsrdə yaranan və inkişaf etməkdə olan poeziyanın qüdrətli nümayəndələrindən biridir. O, qısa ömründə Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafına sanballı töhfələr verir" [5]. Əsərlərinə diqqət yetirdikcə aşiq mövzusunun, saz dünyasının Müşfiq poeziyasından da yan keçmədiyini aydın görürük. Aşiq yaradıcılığına, aşiq sənətinə olan marağın, sevginin Müşfiq əsərlərində yer alması heç də təsadüfi deyildir. Amansız taleyin sərt üzü ilə qarşılaşan M.Müşfiqin ana nənəsi Qızqayıtın yanında böyüməsi ona təsirsiz ötüşməyib. Sənəsi Azərbaycan folklor nümunələri ilə dolu olan Qızqayıt nənənin sevimli nəvəsinə danışdığı nağıllar, oxuduğu laylalar, bayatılar nəticəsində Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının M.Müşfiqin yaradıcılığına qüvvətli təsir etdiyini aydın görürük. Bununla yanaşı şairin atası Mirzə Əbdülqadir dövrünün tanınmış müəllimi, publisisti idi. O, "Vüsaqi" imzasıyla şeirlər də çap etdirmişdir. XX əsrin 30-cu illərində Salman Mümtaz "100 şair" adlı kitabında Mirzə Əbdülqadir haqqında məlumat verərkən Vüsaqinin "Şah İsmayıl" və "Seyfəlmülk" adlı iki opera lüberettosunun yazıb bitirdiyini, "Yusif və Züleyxa" və "Əli xan" adlı operalarını isə ömür vəfa etmədiyindən yarımçıq qaldığını söyləmişdir. Əbdülqadir İsmayılzadənin ana babası Aşiq Çıraqlı Xızı aşiq mühitinə formalaşmasında rol almış sənətkardır. Vüsaqinin ata babası aşiq Əliqulu da XIX əsr Xızı aşıqlarından olmuşdur. Bu tarixi-mədəni amillər Müşfiqin aşiq yaradıcılığına yaxından bağlı olmasına əsas verir.

ƏSAS HISSƏ

Sazlı-sözlü ocağın nümayəndəsi olan M.Müşfiqin bir çox əsərlərində folklor janrlarına maraqlı müşahidə olunur. Heç şübhəsiz, Müşfiqin bu qısa müddət ərzində Azərbaycan ədəbiyyatında dərin iz qoymasında genetik kodların müstəsna rol oynasa da, onun şifahi xalq ədəbiyyatını dərinlən bilməsi və bu biliklərlə istedadının birləşməsi mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Müşfiqin şeirləri istər ifadə tərzilə, istər forma etibarıyla aşiq şeiri ilə yaxından səsləşir. M.Müşfiqin qoşmalarında işlənən təkrirlərə bir neçə görkəmli - Qurbani, Aşiq Bəsti, Aşiq Ələsgər, Abbas Tufarqanlı, Aşiq Bilal, Xəstə Qasım kimi Azərbaycan aşiq ədəbiyyatının nümayəndələrinin əsərlərində də rast gəlirik. Nümunələr üzərində izah verək.

Abbas Tufarqanlı:

“Qadasın aldığım nədən məlulsan?
Əgər lal isənsə, dil sənə qurban.
Gümüş neştər ilə tökdün qanımı,
Nazik əllərinlə sil, sənə qurban” [2, s. 124].

M.Müşfiq:

“Deyirsən yanında qalacağam mən
Çox gözəl fikirdir qal, sənə qurban.
Nə zaman istəsən əziz canımı,
Qumral gözlərinlə al, sənə qurban” [7, s. 64]

Xəstə Qasım:

“Ay, həzarat, ay camaat,
Dağa qar düşdü, qar düşdü.
Özüm qaldım qürbət eldə,
Yada yar düşdü, yar düşdü” [2, s. 158].

M.Müşfiq:

“Keçən günlərimi vərəqləyərkən
Sevdalı dillərin yadıma düşdü
Xəyalın qarşında canlandı, birdən,
Göyərçin əllərin yadıma düşdü” [7, s. 58].

Həm mövzu, məzmun, həm də forma baxımından şeirlər bir-birə nə qədər yaxın olsa da, M.Müşfiq poetik ənənəni təkrarlamır, bura yeni ruh, hava gətirir. Bir insanın canını qumral gözlərlə ala bilməyin mümkünlüyü, sevgilini xəyal edərkən göyərçin əlli təsvir edə bilmək Müşfiq yaradıcılığının novatorluğudur. Bütün bunlar M.Müşfiq poeziyasının poetik qaynağı kimi şifahi xalq ədəbiyyatının, aşiq şeirinin olduğunu sübut edən faktlardır. Xalq yazıçısı Gülhüseyn Hüseynoğlu haqlı olaraq belə qeyd edir: “ Poema janrına müraciət Müşfiq yaradıcılığı üçün heç də təsadüfi bir hal olmamışdır. Onun yaradıcılığının ilk illərinin məhsullarını nəzərdən keçirdən diqqətli oxucu bu əsərlərin bəzilərində poema janrına məxsus rüşeymləri hiss etməyə bilməz” [2, s. 74]. Şairin bədii cəhətdən ən dəyərli əsərləri hesab edilən “Sındırılan saz” və “Yeddi aşiq” poemaları da bu qəbildəndir. Hər iki əsəri oxuduğumuz zaman aşiq obrazına rast gəlirik. Ümumiyyətlə, incəsənətin bir qolu olan aşiq sənəti xalqımızın mənəviyyat dünyasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bunun başlıca səbəbi ondan ibarətdir ki, aşiq yaradıcılığı çoxsahəli sənət olub özündə bir neçə - ədəbiyyat, musiqi, rəqs, teatr, aktyorluq elementlərini birləşdirir. Buna görə də biz aşığı hər şeydən əvvəl el şairi kimi qəbul edirik. Aşiq hər hansı bir əhvalatı söylərkən onu müəyyən musiqi havası üzərində avazla oxuyur, bu havaya uyğun rəqs edir, əhvalat, obrazlar dəyişdikcə müəyyən aktyorluq qabiliyyəti sərgiləyərək rola girməyi də bacarır. Hətta bəzən söylədiyi əhvalatı daha təsirli etmək üçün özündən əlavələr, uydurmalar da edir. Bu mənada aşığın bəstəçilik qabiliyyətini görüb onu bəstəkar, müğənni də adlandırmaq olar. Ozan-aşiq mədəniyyəti bizim milli sərvətimizdir. Bu mədəniyyətin sayəsində əsrlər boyu ruhumuz, dilimiz, ədəbiyyatımız, musiqimiz, dövlətçiliyimiz qorunub saxlanılmışdır. Ecəzkar saz-söz sənətinin mühitində böyüyən, sənətə, ədəbiyyata yüksək qiymət verən M.Müşfiqin əsərlərində aşiq obrazı yaratması çox təbii bir haldır. Şairin 1936-cı ildə qələmə aldığı “Sındırılan saz” poemasında əsərin baş qəhrəmanı aşiq Duman obrazıdır. M.Müşfiq bu poemanı yazarkən real tarixi hadisələrdən ilhamlanmışdır. Belə ki, əsərin baş qəhrəmanı aşiq Duman obrazı Müşfiqin ulu babası aşiq Çıraqlının yetirməsi olan aşiq Dumanın prototipidir. Aşiq Duman öz amansız taleyi ilə bağlı “Aşiq Duman və Sərin” adlı bir dastan bağlamışdır. Sənətə yenidən qayıtdıqdan sonra aşiq bu

dastanı məclislərdə dərin həyəcanla oxuyub-söyləmiş. Hətta “1851-ci ildə Xızı toylarının birində aşiq Duman həmin dastanı sona qədər oxuya bilmir, əlində saz haqq dünyasına qovuşur” [8, s. 30]. Mikayıl Müşfiq də sonralar poetik mətni unudulmuş bu dastanın mövzusunı nəzmə çəkərək “Sındırılan saz” poemasını yazmışdır. Lakin M.Müşfiq bu poema vasitəsilə sovet quruluşunun, sosializmin əlamətlərini epik mətnə yeridərək aşiq obrazının təqdimində yeni quruluşun əlamətlərini sərgiləmişdir. Əsər proloqla başlayır. Burada şair aşığın tərifini vermiş, onun səsinə gah dağ suyunun şarılıtısına, gah da bülbülün şaqırtısına bənzətmiş, aşiq olan yerdə elin nə dərdi? söyləmişdir. Əsərin əvvəli nikbin əhval-ruhiyyədə verilsə də, burada şairin işlətdiyi “mənəm qəhrəmanım bir gənc aşiqdi, çox acı günlərdə araya çıxdı” ifadəsi sovet rejiminin hökm sürdüyü illərə işarə edir. Əsərdə üç yerdə “Ey baba torpağı, ey köhnə Bərmək” ifadəsini işlədir. Hər dəfə Xızının Bərmək mahalına müraciətində keçirdiyi daxili sarsıntıların şahidi oluruq. 1927-ci ildə S.Rüstəm “Ələmdən nəşəyə” qəmədən sevincə deyərək sovet ideologiyasının maraqlarını ifadə edirdi. Elə M.Müşfiq Bərməyə ilk müraciətində “Ələmdən, nəşədən axan göz yaşı” ifadəsini işlətsə də, sonunu müsbət notlara kökləyərək “oxuyan aşığın, deyən sazın var” ifadəsi ilə tamamlayır. Bərməyə sonrakı müraciətlərində // yaşayış həvəsi, ölüm qorxusu // ağır qandalların, sürgünlərin var // qırılan sazların, kamanların var // sovet quruluşunun ab-havasını əks etdirir. M.Müşfiq ilk illər sovet imperiyasının yaranmasına sevinib, quruluşu dəstəkləmişdirsə də, sonradan bu siyasi-ideoloji sistemin əsas məqsədinin nə olduğunu anlamışdır. Ümumiyyətlə, “otuzuncu illər – M.Müşfiqin həm taleyində, həm də yaradıcılığında intibah və böhran, zirvə və faciə mərhələsi idi. “Sındırılan saz bu zirvənin və faciənin vəhdətdə ifadəsi olan ağrı və ovqat, obraz və simvol idi”. Şair Dumanın dilindən bir qoşmada Sərinin gözəlliyini vəsf edərkən o qədər mükəmməl təşbehlərdən istifadə edir ki, heyran olmamaq mümkün olmur. Həmin qoşmada məhəbbətini müqayisə fonunda təsvir edərkən dastan qəhrəmanlarının adını çəkir, Dumanı məhəbbətləri ilə dünyaya səs salan aşiq obrazları – Sarı Nəbi, Məcnun, Fərhad, Kərəm, Qərib ilə bərabər tutur. Bu da onun tək istedadından yox, həm də dərin bilik sahibi olmasından xəbər verir.

“Kim əl çəkər bu dünyada yaxşıdan?!
Sarı Nəbi əl çəkdimi Yaxşıdan?!
Hər aşıqın bir canana meyli var,
Hər Məcnunu dağa salan Leyli var” [7, s. 304].

Təsadüfi deyil ki, əsərdə Duman obrazı ilə Molla Nəcəf obrazı qarşı-qarşıya qoyulur. Sovet ideoloji sistemi bütün dövrlərdə dinə qarşı mübarizə aparırdı. Buna görə də həmin illər ərzində yazılan əsərlərin hamısında ənənəvi mövzuya müraciət olunur, din xadimləri gözdən salınır, ədəbiyyatda ikiüzlü, acgöz, qəddar obraz kimi yadda qalırdılar. Həm toy, həm yas məclislərində Əlinin, Vəlinin şücaətindən, Həsənin, Hüseynin müsibətindən danışsa da, əsas işi sələmə pul vermək, yalan danışmaq, cadu etmək, ev yıxmaqdır. El-oba içində tez bir zamanda Dumanın sevilməsi, məclislərdə ölümsüzlüyün eşqini oyadan, qasırğa səslə sazın başda olması molla Nəcəfi olduqca narahat edir. Burada M.Müşfiq Dumanın dilindən verdiyi

“Bir də saz əzəli sənətimizdir.
Elin ruhu kimi səsi təmizdir” [7, s. 309].

-qoşmasında aşiq şeirinin, sazın seyrini oxucuya çatdırır.

Dumandan qisas almaq istəyən molla Nəcəf Sərinin atası ilə danışaraq qızını ağa Dadaşa vermək üçün Bayramın beynini doldurur. Artıq poemanın bu hissəsində şair hadisələri qarlı qış fəslində verir.

“Bir yazığın gəlsin öz övladına,
Söylə zurnaçıya qız verilirmi?” [7, s. 312].

-deyərək aşılıq sənətini ucuzlaşdıraraq aşığın çalğıçı olmasına işarə edərək Bayramı bu işdən döndərmək istəyir. Lakin şairin yaratdığı Bayram obrazı da orijinallığı ilə fərqlənir. “Xoşdur iki başdan olsa məhəbbət, Bir başdan olursa, olur əziyyət” [7, s. 313] sözləri ilə qızının qarşısında yox, yanında olduğunu göstərir. İstəyinə nail ola bilməyən Molla Nəcəf birbaşa Dadaşın yanına gedərək əhvalatı ona danışır və bu işin tək çarəsinin qızı qaçırtmaq olduğunu söyləyir. İyirminci əsrin iyirminci-otuzuncu illərindən başlayaraq bədii ədəbiyyatda sosialist həyat tərzinin təbliği ön plana keçdi. Yazılan əsərlərdə sinfi-siyasi mövqe diqqət mərkəzində saxlanılırdı. Daha çox sadə xalqın, zəhmətkeş insanların həyat təzi təsvir edilir, istismarçı qüvvələrə, xanlara, sultanlara, ağalara mübarizəsi əks olunurdu. Müşfiq də poemanı dövrün tələbinə uyğunlaşdırmışdır. Sərinin sevdiyi olduğu halda Dadaş tərəfindən zorla qaçırılması istismarçı sinif nümayəndəsinin sadə xalqa qarşı etdiyi amansız, ədalətsiz hərəkətdir. Bu hadisəni şair sinfi mübarizə müstəvisinə qaldırır. Səhəri gün bu acı xəbərə gözlünü açan Dumanın sanki dünyası başına dağılır. Bununla ürəyi soyumayan Molla Nəcəf ustacasına rolə girərək Dumana bu işin tək çarə yolu kimi hampa Dadaşı öldürmək olduğunu söyləyir. “Əzrayıl hökmü var könlümdə mənim” deyən Duman Sərinin intiqamını ağa Dadaşdan alır. Əsərdə Dumanın intiqam arxasıyla getdiyi hissəsində Müşfiq təbiətin təsvirini bədii lövhələrlə elə yaradır ki, sanki xarakterin daxili aləminə nüfuz edir. Dumanın intiqamı 10 il sürgün həyatı ilə nəticələnir. Əsərin bu hissəsində M.Müşfiq məşhur xalq bayatımızın dəyişilmiş formasından istifadə edir.

“Hamı küsmüş sevincinə,
Ana dönmüş göyərçinə.
Yol üstünə qonar, ağlar.
Dərdlərini sanar, ağlar.
Gələn çoxdur, Duman yoxdur” [7, s. 327].

Bildiyimiz kimi, “mətnin hansı əhvalla (dərd, nisgil, ayrılıq izzirabı, sevgi göynərtisi, vətən, ana, ata, bacı, qardaş, yar həsrəti ilə), hansı coğrafi şəraitdə (dağ, aran, meşəlik, çay qırağı, çöllük, bağ-bağça içi, yol qırağı), ilin hansı çağında (yaz, yay, payız, qış), kimlərin əhatəsində (cavanlar, qocalar, qız-gəlinlər, qohumlar, dərdlilər, yadlar) və nə münasibətlə söylənilməsi bayatının həqiqi və bütöv folklor görkəmi üçün çox mühüm şərtidir” [5, s. 42]. Müşfiq də poemanın gedişatına uyğun olaraq ənənəvi mətni bir qədər dəyişdirmişdir. Bu da Müşfiqin sözlə oynamaq bacarığını, onun folklorumuzu necə dərinlən bildiyini, ona bağlılığını göstərən əyani sübutdur. “Sovet dövrü Azərbaycan poeziyasında milli xarakterin onlarla nümunəsilə qarşılaşa bilərik. İstər müasir dövrdən, istərsə də tarixi həqiqətlərdən söz açan əsərlərdə milli xarakterlərin bir çox cizgilərini özündə əks etdirən obrazlar yaradılmışdır ki, bunlar bütövlükdə poeziyanın bu sahədə intensiv axtarışlarını əks etdirir [3]. Bu poemada da milli xarakterin rəmzi aşiq və onun sazıdır. Duman ağırlı, acılı günlərdən də sağ-salamat qayıdır. Dumanın sürgündən sağ-salamat qayıtmasında aşığa toxunulmazlıq qənaəti-ni görə bilərik. Əməkdar elm xadimi Məhərrəm Qasımlının bu barədəki görüşləri belədir: “Aşığın ilahi aləmlə, haqq dünyası ilə əlaqəsinə, müqəddəs ruhlarla bağlılığına inamın əlamətidir ki, o, fəaliyyət göstərdiyi bütün zamanlar boyu toxunulmaz sayılmışdır. El arasında “aşiq haqq aşığıdır, ona zaval yoxdur” – kimi məsəlvari deyimlərin yayılması da heç şübhəsiz ki, bu səbəbdəndir. İstər folklor yaddaşında, istərsə də yazılı tarixi qaynaqlarda aşığa əl qaldırıldığına, onun alçaldılaraq öldürüldüyünə dair konkret bir fakt müşahidə olunmur” [5, s. 108]. Molla Nəcəf bu dəfə də Dumanın mə-nəvi məhvinə çalışır. Bütün başına gələnlərin səbəbi kimi Dumana bu məlun, sərməst, gözdən iraq sənəti göstərir, çıxış yolunu isə saz sındırmaq olduğunu deyir. Saz çalmağı göstərilən Duman sazı sındırır-b-sındırmaması haqqında daxili tərəddüdlər keçirir. Sanki ətrafdakı hər şey – ağaclar da, kü-ləklər də, xışıldayan dallar da, yaxındakı çay da ona sazı sındırmamağı tapşırır.

“Amandır sazını sındırma aşiq
Düşün ki molların gördüyü tədbir
Həm sənə, həm elə böyük ziyandır.
O gözəl sazını qırma amandır
Onu qır deyəninsafı yoxmu?
Bu yazıq ellərə bir saz da çoxmu?” [7, s. 335]

Lakin Sərinin həsrətdən vərəmləyərək ölməsi Dumanın yenidən Molla Nəcəfin fitnəsinə uy-
mağına gətirib çıxardır. Burada sazın sındırılması fonunda təkcə bir musiqi alətinin qırılmasını de-
yil, böyük bir mədəniyyətin təhqir olunmasını, gənc aşığın ümidlərinin puç olmasını və s. görürük.
Bütün olanlara baxmayaraq əsər nikbin sonluqla tamamlanır. Şəhərə neft mədəninə işləməyə ge-
dən Dumana işçi dostları molların məqsədini bildirərək, ona yeni saz alırlar. “Döyüşlərdən çıxan bu
saz qırılmaz” söyləyən M.Müşfiq sazın bir nəfərə yox, bütöv bir xalqa aidliyini, köklərinin tarixə
bağlılığını, bu böyük mədəniyyətin heç vaxt yox olmayacağını dilə gətirir. 1937-ci ildə qələmə aldı-
ğı “Yeddi aşiq” poeması dastan poetikasına məxsus olan nəzmlə nəsrin növbələşməsi şəklində qələ-
mə alınmışdır. Poemanın bu cür formada verilməsi onu daha uğurlu edir. Doğrudur, əvvəlki poema-
da olduğu kimi “Yeddi aşiq” əsərində də sosializm ideyalarının təbliği açıq-aydın duyulur. Sözü ge-
dən vaxtda yazılan əsərlərdə sinfi mübarizə yuxarı (xan, ağa, şah, bəy) və aşağı (şoban, aşiq, kəndli)
təbəqə arasında olduğu üçün sovet quruluşu bu cür məsələlərə diqqətlə yanaşır və buna görə də bu
cür əsərlərin yazılmasına qarşı çıxmırdı. M.Müşfiq əgər “Sındırılan saz” da sonda aşığın sazını ona
geri qaytararaq onun qırılması ilə təhqir olunan mədəniyyətimizi dirçəltmiş, qorumuşdursa, “Yeddi
aşiq” əsərində əvvəldən sona qədər sovet quruluşunu, onun socialist əsaslarını tərənnüm etmişdir.
M.Müşfiqin sosializmə həsr etdiyi digər şeirlərinə nəzər saldıqda onun bu səpkidə olan əsərlərini
ələcsiz, boğazdan yuxarı yazdığını görürük. Repressiyanın qızgın vaxtında, yoldaşlarının amansızca
qətlə yetirilməsinin, bir gecədə yox olmasının təsirindən bu əsəri sosializm ruhunda qələmə almış-
dır. Məhz bu səbəbdəndir ki, “Yeddi aşiq” poeması “Sındırılan saz” əsəri qədər uğurlu deyildir. Şair
əsinin başlanğıcında əsinin qəhrəmanları olan yeddi aşığın tərifini vermiş, onları ellər yaraşığı, ka-
mil sənətkar adlandırmışdır. Şair növbə ilə yeddi aşığın hər birini danışdırır, onların vasitəsilə xalqa
düşüncələrini qətiyyətli misralarlarda çatdırır. Yeddi aşığın dilindən verilən ustadnamələrdə aşıqla-
rın adları çəkilmədiyi üçün möhürbənddən istifadə olunmayıb. Aşıqlar cərgə ilə sazlarını döşlərinə
sıxaraq oxuyub, çəkirlər. Burada yeddi aşığın dilindən söylənən gəraylı, qoşmalar tərənnüm xarak-
terlidir. “Yeddi aşiq” poemasında güclü sujet xətti, yaddaqalan obrazlar yoxdur, əsər sadəcə mono-
loqlardan ibarətdir. Əsər qoca ərinin məclisi açması ilə başlayır. O, ağır, çətin günlərin geridə qaldı-
ğını, artıq yeni işlər görməyin vaxtı olduğunu deyərək sözü birinci aşığa verir. Aşiq xalq dilində
daşlaşmış ifadəyə çevrilən “Siz bir yandan biz bir yandan” ifadəsini işlədir. Azad əməyin nəğməsini
oxuyur. Şair bir misra ilə hər dəfə xalqı başqa məqsədlərə səsləyir. Bu vasitə ilə M.Müşfiq xalq bir-
liyini poetik şəkildə əks etdirməyi bacarır. Əsinin növbəti qəhrəmanı olan ikinci aşiq sovet dövrü-
nün rahat insanından danışır. “Bu nəğməni keçmişin yazıq oğulları oxumaq istədi ancaq yapılmış
sazların pərdələri buna kafi gəlmədi” deyərək yeni quruluşun insanlar üçün faydalı, xeyirli olduđu-
na işarə edir. [6, s. 422]. Əsərdə verilən üçüncü aşiq obrazı mədəniyyətin, elmin vacibliyini vurğu-
layır. Gənc nəslin önündə çox işlər olduğunu gələcəyə ümid dolu sözlərlə izhar edir. Növbə dördün-
cü aşığa yetişən zaman o, digər aşıqlardan fərqli olaraq sözə arvadına müraciətlə başlayır. Qadının
müqəddəsliyini vurğulayan aşığın dilindən verilən monoloqda şair qadınların da kişilərlə bərabər
azad söz sahibi olmasına işarə edir və bunun üçün “bizə bu hüququ verən oktyabra bir alqış” deyir.
“Ayaqlara toz, ağızlara söz olduğumuz günlər getdi. Örlərlə hüququmuz var. Təlimdə birik, əylən-
cədə birik, cəbhədə də bir olacağıq!” [4]. Məlumdur ki, aşıqlığın əsasında aşiq informativ yükü da-
yanır. Əməkdar elm xadimi, prof.M.Qasımlı aşiq informativ yükünü təqdim tərzinə görə aşağıdakı
şəkildə qruplaşdırır:

- a) “Sözlə çatdırılan informativ yük;
- b) Söz-havacatla çatdırılan informativ yük;
- c) İfa-davranış və hərəkətlə (rəqs) çatdırılan informativ yük” [5, s. 274].

“Yeddi aşiq” poemasında aşiqaların düşüncələrini iki istiqamətdə söz və havacat repertuarı ilə yerinə yetirdiyini görürük. Söz repertuarı ilə yeddi aşiqın hər biri nəsihətamiz fikirlərini, müdrik kəlamlarını xalqa çatdırır. Daha sonra isə havacat, yəni musiqi repertuarı ilə, sazı döşünə sıxaraq tərənnümə keçid edir. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, aşıqlıq sənəti sinkretik mahiyyət daşıdığı üçün göstərilən üç informativ yükü birlikdə nümayiş etdirir. Lakin əsərdə yeddi aşiqın davranış hərəkətlərinə aid heç bir nümunə olmadığından informativ yükün üçüncü istiqamətini buraya aid etmərik. Növbə beşinci aşığa çatanda o insanları quruculuq işləri görməyə çağırırsa da, qəhrəmanın monoloqunda verilən aşağıdakı misralar M.Müşfiqin cəsarət nümunəsi kimi səslənir: “Qoltuğa sığınmaq da bir şey deyil. Böyük bir palıdın həşəmətli budaqları altında bir çiçək fırtınalardan, boranlardan nə qədər qorunsada, yenə günəşsizlikdən sarı, solğun qalır. Vay o fərdə ki, asılıdır!” [6, s. 427]. Poemanın sonuna doğru yaxınlaşdıqca altıncı aşiqın monoloqundakı fikirlərlə tanış olduğumuz zaman maraqlı məqamla qarşılaşırıq. “Çox bil, az danış. Adamın dili öz başına bələdir! – deyən əsir babaların bu nəsihətləri nə qədər acıdır!” [6, s. 428]. Əgər M.Müşfiq əsərin əvvəlində birinci aşiqın dilində işlədilən “Bizdə ancaq işləməyən dişləməz” atalar sözü ilə razılaşaraq mübahisəsiz qəbul edirdisə, artıq burada verdiyi nümunə ilə razılaşmır, insanın söz azadlığını hər şeydən üstün tutur. Beşinci aşiqın dilində verilən cəsarət təcəssümünün davamını altıncı aşiqın sözlərində seziilir. Lakin aşiqın sazı əlinə alıb oxuyarkən bu cəsarəti sona qədər davam etdirə bilmədiyini “qələm azadlığı, söz azadlığı doğulmuşdur sovet torpaqlarında” [1] misralarında aydın görürük. Sonuncu - yeddinci aşiq əsərin əvvəlində məclisi başlayan qoca ərəndir. Artıq əsərin sonunda Müşfiq aşiqın tərənnümündən əvvəl verilən monoloqda əlimizdəki sərvətlərimizin, nemətlərimizin qorumağın vacibliyini oxucunun diqqətinə çatdırır. Ancaq bunu açıq şəkildə yox, səfaya bənzətdiyi sosializm ölkəsinin sosialist əsaslarına əməl etməli olduğumuzu vurğulayaraq “Müdafiə... ilk və son borcumuzdur! Bu olmasa, əməyimiz heçə gedər, təhsilimiz yarımçıq qalar, istirahətimiz pozular, anaların laylası ağıya dönər, qara ölüm üstümüzə qanad gərər. Biz sərhədlərdə sıralanıb dilbər vətənimizi vüsəl qucağına polad bir hasar kimi almalıyıq” [6, s. 430] deyir.

YEKUN NƏTİCƏ

Bütün söylənən fikirlərin yekunu olaraq deyə bilərik ki, parlaq istedad sahibi, şifahi xalq yaradıcılığı ənənələrinin layiqli davamçısı olan M.Müşfiq adı çəkilən əsərlərində 20-30-cu illər ədəbi prosesinin ideya-poetik ziddiyyətlərini əks etdirir. Milli xarakterin rəmzlərindən istifadə edərək sazın xalqa aidliyini, köklərinin tarixə bağlılığını göstərir. Xalqa söyləmək istədiklərini folklor sənətkarının dili ilə çatdırması isə onun folklorla olan nəhayətsiz marağının göstəricisidir. Yeni quruluşun aşiq obrazının təqdimində verilməsi hər iki əsərdə əsas məqsəd olsa da, şairin “Sındırılan saz” əsərini istər sujet xətti, istərsə də verilən obrazlar baxımından “Yeddi aşiq” poemasından daha üstün və uğurlu hesab edirik.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayeva, A. Müşfiq və folklor / A.Abdullayev. – Bakı: Gənclik, – 1996. – 272 s.
2. Azərbaycan aşiq şeirindən seçmələr: [II cildə] / tərt. ed. Ə.Axundov, İ.Abbaslı, H.İsmayılov. – Bakı: Şərq-Qərb, – c. I. – 2005. – 375 s.
3. Hüseynoğlu, G. Müşfiq: həyatı və yaradıcılığı / G.Hüseynoğlu. – Bakı: Azərbaycan dövlət nəşriyyatı, – 1968. – 106 s.
4. Qarayev, Y. Seçilmiş əsərləri: [V cildə] / Y.Qarayev. – Bakı: Elm, – 2016. – 772 s.

5. Qasımlı, M. Aşıq şeirinin poetik bəşimləri və çeşidləri / M.Qasımlı, M.Allahmanlı. – Bakı: Elm və təhsil, – 2018. – 218 s.
6. Qasımlı, M. Ozan-Aşıq sənəti / M.Qasımlı. – Bakı: Uğur, – 2011. – 303 s.
7. M.Müşfiq. Əsərləri: [III cildə] / tərt. ed. G.Hüseynoğlu. – Bakı: Səda, - c. I. – 2004. – 465 s.
8. M.Müşfiq. Əsərləri: [III cildə] / tərt. ed. G.Hüseynoğlu. – Bakı: Səda, - c. II. – 2004. – 388 s.
9. Nəcəfzadə, A. Xızı aşığı / A.Nəcəfzadə, S.Nəcəfzadə. – Bakı: Xızı, – 2020. – 207 s.

THE IMAGE OF A LOVER IN MIKAYIL MUSHFIQ'S POEMS

N.T. Hasanova

The powerful poet M. Mushfiq's interest in the folklore genre is the result of the poem "Sindiryan saz" and "Yeddi ashig" featuring the image of ashig. In general, M. Mushfiq's poems are closely related to his love poetry, both in terms of form and expression. M. Mushfiq created original works without repeating the poetic tradition. Undoubtedly, the political-ideological system of the 1930s did not affect these works. It is clearly felt in both works that the folk nature of the poet is under the influence of the political-ideological climate of the time. In this sense, M. Mushfiq acquired the characteristics of a new structure related to the image of a lover of both poems. The article analyzes both poems. The role of the image of the lover in introducing the characteristics of the Soviet structure and socialism into the epic text of the poems is determined.

Keywords: *M. Mushfiq, poem, syncretic, love, music, informative load.*

ОБРАЗ ВЛЮБЛЕННОГО В СТИХАХ МИКАИЛА МУШФИГА

Н.Т. Гасанова

Интерес мощного поэта М.Мушфика к фольклорному жанру является результатом поэмы «Синдириян саз» и «Едди ашуг», в которых присутствует образ ашука. В целом стихи М. Мушфика тесно связаны с его любовной поэзией как по форме, так и по выражению. М. Мушфик создавал оригинальные произведения, не повторяя поэтической традиции. Несомненно, политико-идеологическая система 1930-х годов не повлияла на эти работы. В обоих произведениях отчетливо чувствуется, что народность поэта находится под влиянием политико-идеологического климата того времени. В этом смысле М. Мушфик приобрел черты новой структуры, связанной с образом любителя обоих стручков. В статье анализируются оба стихотворения. Определена роль образа влюбленного во внедрении в эпический текст поэм характеристик советского строя и социализма.

Ключевые слова: *М. Мушфик, стихотворение, синкретика, любовь, музыка, информационная нагрузка.*